

Maitekelo a Obamelo ya SARS a Tšweleditše Katlego e Kgolo gape a Laeditše Dipelo tše di botse tša Ditseno Maamong a Boima a Ekonomi

Tshwane, 2 Aforele 2024 — Ditirelo tša Motšhelo tša Afrika Borwa (SARS) di thakgaletše go bega dikoleka tša tšona tša pele tša dit seno tša ngwaga wa ditšhelete wa 2023/2024.

SARS e hlomilwe ka 1997 gomme e amanywa le temokrasi ya naga, yeo e nago le mengwaga ye 30. Tagafara ya semolao ya SARS, gantši e hlaloswa bjalo ka Morero wa Godimo, go bohlokwa kudu go lemoga kholofelo ya temokrasi ya Afrika Borwa. Re holofela Ponelopele ya rena 2020–2025 ya SARS e bohlale, ya sebjalebja yeo e ka tshephiwago gape ya go ratwa ke bohle. Ge e sa le e hlongwa, SARS e kolekile R21.6 trillion ya nete ya dit seno tša motšhelo. Dikoleka tša dit seno tša motšhelo di oketšegile go tloga ka R114 billion ka 1996, ka hlakantšhetšo ya tekanyo ya kgolo ya ngwaga ka ngwaga ya 9.9% le palogare ya kabo ya motšhelo go Koroso Ditšweletšwa tša Gae (GDP) ya 22.2%. Gabotse, dikoleka tša rena mo matšatšing a mane a go feta a kgwebo mo ngwageng wo wa ditšhelete di dirile R114 billion (palomoka yeo e kolekilwego ka 1996 bakeng sa ngwaga ka moka).

Mafelelong a Matšhe 2024, SARS e kolekile palo ya kroso ya go rekhota R2.155 trillion, ka koketšo ya ngwaga ka ngwaga ya 4.2% kgahlanong le palo e nnyane ya GDP ya 4.9%. SARS e lefetše ditefelamorago tša R414 billion go balefela motšhelo, e bile palo ya godimo go fetiša yeo e kilego ya lefelwa, go bapetšwa le tefelo ya R381 billion ya ngwaga wa go feta, ka taetšo ya kgolo ya 8.6%. Se se laetša palo ya nete yeo e kolekilwego ya R1.741 trillion, yeo e nyakilego go fetiša ka R10 billion higher go tekanyo yeo e boeleditšwego le go ya godimo ka R54 billion go fetiša ngwaga wa go feta ka R 1.687 trillion.

Ditefela morago tša VAT fela di dirile palo ya R343 billion, yeo e emetšego kgolo ya 7.5% ge e sa le go tloga ngwagola. Ditefela morago lenyaga di emetše tekanyetšo ya go batamela 6% ya GDP. SARS e thakgaletše go ba e fihleletše R120 billion le R37 billion ya ditefela morago go di kgwebo tše nnyane (SMMEs) le batho ka noši, ka tatelano. SARS e kwešiša kimollo yeo ditefela morago e di dirago ge dikgwebo le batho ka noši ba se na tšhelete.

“Mola re sa thakgaditšwe ke gore R414 billion e boetše matsogong a balefela motšhelo e loketše ekonomi, ke dula ke tshwenyegile ka ga bomenetša bja tefela morago le tirišompe” gwa bolela Khomišinare wa SARS Edward Kieswetter. Ka sebaka seo se lego ka tlase ga tekolo, SARS e thibetše keelontle ya R101 billion ya ditefela morago tšeo di bego di sa dumelelega.

- Ge go bapetšwa le ngwaga wa ditshelete wa 2022/23, palomoka ya ditseno tša motšhelo e oketšegile ka R54.2 billion (3.2%), yeo e otletšwego ke Metšhelo ya Ditseno tša Mong (R49.5 billion [8.2%]) ka morago ga tefelo ya godimo ya go feta tekanyo ya bašomi, gammogo le VAT ya godimo ya tša legae ya (R39.3 billion [8.1%]).
- Nete ya Motšhelo wa Letseno la Mong, yeo dirilego 37.3% ya palomoka ya ditseno, e gotše ka R49.5 billion (8.2%) ka 2023/24, bjale ka ge mešomo e kaonafetše ngwaga ka ngwaga ka palogare ya ditekanyo tša tefelo ya megolo yeo e kaonafetšego go tšwa go palogare ya ngwaga ka ngwaga ya 6.0% ka 2022 go 6.3% ka 2023. Dikoleka tša PAYE go tšwa go ditefelo tša ditšhušumetšo le bonase, di tšwa go sektara ya ditshelete, gape di maatlafaditše ditseno tša Motšhelo wa Letseno la Mong.
- Nete ya Motšhelo wa Letseno la Koporeite (CIT) e fokotšegile ka R31 billion (-8.9%) ka 2023/24, mola sektara ya moepo e bone theogo ya R42 billion, phokotšo ya 49.0% go bapetšwa le ngwagola. Kabelo ya CIT ya dikgwebo tše dikgolo e fokotšegile ka 17.5%, mola dikabelo go tšwa go dikgwebo tše nnyane e oketšegile ka 8.8%. Dikoleka tša CIT di dirile 18.0% ya palomoka ya ditseno.
- Kgolo ya nete ya Motšhelo wa boleng bja go tlaleletšwa (VAT) ya R25.4 billion (6.0%) e okeditšwe ke VAT ya tša Legae (e ile godimo ka R39 billion [8.1%]), VAT ya tlišogae (e ile godimo ka R10.0 billion [3.9%]), le keelontle ya godimo ya Ditefela morago tša VAT (R23.9 billion [7.5%]).

SARS e ikemišeditše go thatafaletša le go lefiša balefela motšhelo ditefišo tša godimo kudu bao ba dirago ka boomo go se obamele boitlamo bja bona. Lenaneo la SARS la obamelo le abetše R293.7 billion go fihla mafelelong a Matšhe (ya pele). Ye ke koketšo ya R61.9 billion (26.7%) go tšwa go ngwaga wa go feta ya R231.8 billion.

Lenaneo la Obamelo le diriša data, bohlale bja ekišo, le thuto-metšhene ya dipalopalo tša khomphutha ya go lwantšha bosenyi le go se obamele ka boomo. Mekgwatšhomo

ye gape e tlišetša gore ga go na ditefela morago tšeo di swanetšego go dirwa tšeo di ka ganetšwago, mola e thibela ditefela morago tšeo di sa dumelelwago le tša bomenetša. Mehlala ya dikatlego tša Lenaneo la Obamelo ke:

- R91.3 billion ya sekoloto yeo e kolekilwego go tšwa go dikgetsi tše 2.6 million, go akaretša R420 million go tšwa go dipušetšo tša motšhelo tšeo di šaletšego tša 895 000.
- Diribollo ka Boithaopo di dirile kabelo ya R3.5 billion, yeo e dirilwego ka dikgopelo tšeo di phethagaditšwego tše 1 435.
- Fao balefela motšhelo wa sebakanyana ba lefetšego metšhelo ya bona ka tefelo ya tlasana, (Temana ya 19[3]), SARS e kolekile R19.3 billion go tšwa go dikgetsi tša go feta 28 000 tša batho ka noši, di SMME, le dikgwebo tše kgolo.
- Dioditi tšeo di kgethegilego le Dinyakišišo di thibetše kelela ntle yeo e se go molaong ya R5.7 billion, mola dioditi go tšwa go Dikgwebo tše Dikgolo le disekemente tša Batho ka noši di dirile dikabelo tša R23 billion go tšwa go dikgetsi tše 341.
- Dinyakišišo tša bosenyi bja digongwana di dirile dikabelo tša R20.1 billion, go dirilwe dinyakišišo tše 147 tša dinyakišišo tša pele tša go dirwa ka ditaetšo tša otara ya molao, le sekimi se se tee sa phuhlamo sa go nolofatša kelelo ya tšhelete yeo e sego molaong ya motsoko le gauta.
- Go phethagaditšwe Dihlahlobo tša Obamelo ya Khasetomo tše 230 000 le Dinamolo go bapetšwa le dihlahlobo tša ngwagola tše 235 000. SARS e dirile R8.4 billion ka dikelo tša go nyalelana le Khasetomo, tšeo di lebišitšego go thomelo ya mangwalo a nyako. Re kolekile dikoloto tšeo di bego di šaletše tša palomoka ya R2 billion. Re thibetše ditleleime tšeo di sa dumelelwago tša go nyalelana le VAT ya Sekimi sa Ditšhušumetšo sa Kišontle tša palomoka ya R92 million. SARS gape e phethagaditše ditshwaro tše 6 550 tša Khasetomo tša palomoka ya R6.6 billion.
- Mošomo ka botlalo wo o dirilwego go laola thibelo ya bomenetša bja ditseno, ditefela morago tšeo di sa dumelelwago, le tekanyetšo ya sekoloto. Mošomo wo o le noši o dirile dikabelo tša R101 billion gomme go rarollotšwe dikgetsi tše 1.8 million. SARS e dula e tshwenyegile ka ga ngangabalo ya godimo ya dikotso tša tefela morago, bothata bjo re lego gare re bo rarollo.

SARS e dira tšwelelo e kgolo ya leano la yona la magato a semolo leo le nyalelanago le tebo ya leano la rena la go fana ka hlathollo le tiišetšo go balefela motšhelo, go kgonthiša hlathollo ya maleba ya motšhelo goba ya melao ya Khasetomo. Ka ngwaga wo o lego ka tlase ga tekolo, SARS e:

- Phethagaditše dikahlolelo tše 110, tšeo dikgetsi tše 94 di phethagaditšwego ka katlego, ka phethagalo ya 84% ya tekanyo ya magato a semolao a tšwelelo.
- SARS e dirile dinyakišišo tša bosenyi tše 871 tša go amana le Motšhelo wa Letseno, VAT, le PAYE. SARS e rometše diphetho tša dinyakišišo tše 294 go Kgoro ya Taolo ya Botšhotšhisi bja Bosetšhaba. Dikgetsi tše mosome seswai hlano di phethagaditšwe ka go fihlelela kahlolelo ya go ipona molato le dikgolego tša go tswalelelwa kgolegong sebaka sa mengwaga ye 49, ka tekanyo ya kahlolo ya 95%.

Mengwaga ya go feta ye mehlano ya go feta, go thopša ga mmušo go tlogetše SARS ka fase ga tšhaparego e šoro gape e be e tloga e gobaditšwe gampe. Re ile ra tšwelapele ka leeto la go bopa kagoleswa ya setheo. SARS e šoma ka katlego ka phegelelo ya yona ya tiišetšo ya go aga mokgwatšhomo wa motšhelo le Khasetomo wo o theilwego ka obamelolo ya boithaopo. Re tšwelapele go loutša bokgoni bja rena bja go kgesa le go thibela go se obamele ka boomo.

Kagoleswa ya SARS e akaretša katološo ya motheo wa motšhelo le bodudi bja ditšhelete; le go nolofatša kamano le batho, data le theknolotši go phethagatša tagafara ya rena. Re šoma le baswarakabelo ba rena ka moka go mokgwatšhomo wa motšhelo go aga tshephano le boitshepho ka SARS. Re legoba maitapišo a, re bona dipelo tše di botse:

- Retšistara ya motšhelo e gotše ka dikhamphani tše 411 000, tšeo go tšona tše 1 500 di dirile kabelo ya R214 million ya kroso ya ditseno mo ngwageng wo o lekolwago.
- Palo ya 39 900 ya bašomi ba ba mpsha e ngwadišitše ka boithaopo bakeng sa PAYE, yeo palo ya 19 000 e dirilego kabelo ya R2.7 billion ya motšhelo wa tlaleletšo, ya palomoka ya R3.4 billion ka ngwaga wo o lekolwago.

- Palo ya 57 700 ya Barekiši ba VAT e tšweletše go retšistara ya motšhelo, yeo 14 200 e abetšego R4.4 billion ya kroso ya ditseno ka ngwaga wo o lekolwago.
- Retšistara ya motšhelo e gotše ka 1.1 million ya batho ka noši.

Khomišinare wa SARS, Mra. Edward Kieswetter, o boletše gore: “R21.6 trillion ya koleka ya motšhelo e emetše hlakantšhetšo ya kgolo ya 9.9% ya ngwag ka ngwaga ge e sa le SARS e hlongwa ka 1997. Se se lefeletše temokrasi ya Afrika Borwa gape e kgwathile maphelo a dimilione tša batho bao ba ka bego ba šaparegile ntle le thekgo le ditirelo tša mmušo. Rena, bao re nago le tokelo ya go šoma ka SARS, re tloga re ikgantšha ka ditšwelelo tše ka lebaka la gore maitekelo a a abela thwii go kago ya setšhaba gape e thekga temokrasi ya rena.”

O tlaleditše ka gore diphihlelelo tša ditseno tša mengwaga ye 30 ya go feta di be di ka se kgonege ge nkabe e se ka phethagalo le dikgwebokgwerano tša meholo tšeo di hlomilwego ka tšhomišano le baswarakabelo ba go obamela motšhelo le mokgwatšhomo wa Khasetomo. Dikgwebokgwerano tša mohuta wo di fana ka dikholego ka botlalo tša balefela motšhelo, bagwebišani, mmušo le badudi.

Khomišinare Kieswetter o tšwetšepele ka go bolela gore, *“Mafelelong, re katološa mošomo wa bašomi ba rena ka dipeeletšo tša saense ya data, theknolotši le bohlale bja ekišo, ka nepo ya go phethagatša boitlamo bja motšhelo gore e be tshepetšo e bonolo”*.

“Ke rata go leboga maAfrika Borwa ka moka, kudu ke leboga balefela motšhelo bao ba obamelago ditefelo tša metšhelo le bagwebišani gammogo le bašomi ba SARS ka moka bakeng sa go kgathatema go dipoelo tše dikgolo tša ditseno”, Mra. Kieswetter o phethile ka go realo.

Go hwetša tshedimošo enngwe, ikpokaganye le SarsMedia@sars.gov.za